

Een zwembad aan taal

Hoe dove volwassenen goede en grage lezers werden

Dove lezers aan het woord

INHOUD

Wat maakte dat lezen leuk werd?	4
Werd er veel voorgelezen?	4
Goede herinneringen aan boeken?	5
Wat gebeurt er als je leest?	6
Hoe wordt een doof kind een goede lezer?	7
Tips voor ouders?	7
Tips voor leerkrachten?	8
Alles draait om het leesplezier	9

Colofon

Een zwembad aan taal; Hoe dove volwassenen goede en grage lezers werden.

Dove lezers aan het woord.

FODOK uitgave © 2009

Prijs: € 3,00 FODOK-ledenprijs € 2,50

Samenstelling: Marjolein Buré, Mariën Hannink

Eindredactie: Meesters in Communicatie

Vormgeving: Studio Hooghalen

VOORAF

Op de studiemiddag Dove kinderen lezen, op woensdag 1 november 2006, was een heel divers publiek aanwezig: ouders, professionals vanuit diverse disciplines en achtergronden, maar ook dove volwassenen. Dove volwassenen voor wie lezen juist geen probleem was, maar een liefhebberij, een hobby, waar ze geen genoeg van konden krijgen. Graag zouden ze de als 'probleemlezers' te boek staande dove kinderen laten profiteren van hun ervaringen.

In 2008 was het zover: in groepsgesprekken en individuele contacten vertelden dove volwassenen van verschillende leeftijden en met verschillende taalachtergronden hun ervaringen aan ons (Marjolein Buré en Mariën Hannink) en aan elkaar. Soms was het voor het eerst dat ze bewust gingen nadenken over de manier waarop zij geschreven taal verwerken.

De gesprekken werden gevoerd in Nederlandse Gebarentaal (verder: NGT) en Nederlands, steeds met behulp van twee tolken. De dove volwassenen waren, zonder uitzondering, goede en grage lezers, gebarentaalgebruikers en bijna allemaal opgegroeid in de tijd dat gebarentaal op school niet of nauwelijks gebruikt werd en leesbevordering een onbekend begrip was. Twee van hen hebben dove ouders.

We willen onze gesprekspartners heel hartelijk bedanken voor hun bereidheid met ons in gesprek te gaan en voor hun aanstekelijke enthousiasme. Wij spraken met: Henk Betten, Henk Buter, Alice van der Garde, Saskia Jissink, Annemiek van Kampen, Natasja Kempe, Kika Meereboer, Frouk Meinsma, Frouk van Winsum en Yfke van der Woude.

**Wat maakte dat lezen leuk werd?
'Voorlezen maakte me nieuwsgierig.'**

De meerderheid van onze gesprekspartners laat weten dat de school eerder tegen- dan meewerkte: 'stomme boekjes', 'hardop en klassikaal lezen', 'rijen woordjes lezen' en niet zelf mogen kiezen hebben het leesplezier niet gestimuleerd. Een van de aanwezigen ervoer het lezen op school meer als spraakles. Het niveau in de klas was zo verschillend dat je steeds op de langzaamste moest wachten, dat zette vooral een rem op het leesplezier. Het voorlezen thuis leverde een grotere bijdrage. Prentenboeken, verhalen in gebaren, maar ook het (vaak vroege) lidmaatschap van de bibliotheek hielpen mee om een nieuwsgierigheid naar boeken te ontwikkelen. Het zelf lezen voor het plezier begon bij het merendeel van de dove gesprekspartners vaak rond het tiende levensjaar. Met het technische leesniveau waarover ze toen beschikten en een enorme informatiebehoefte werden ze gegrepen door honger naar boeken.

Soms door met een makkelijk boek te beginnen en vervolgens te ontdekken dat ze 'zomaar' konden lezen, en vooral dat er een spannend of interessant verhaal in zo'n boek stond, kregen deze lezers de smaak te pakken en ging er een wereld voor ze open. Een oudere dove lezer herinnert zich een onderwijzer die hem uiteindelijk aan het lezen kreeg door eerst een boek in een makkelijke en vervolgens in een moeilijker uitvoering aan te bieden. Op het laatst kreeg hij daar wel genoeg van, maar desondanks kwam toch het besef dat lezen leuk was en werd hij nieuwsgierig naar andere boeken. Een ander trof het met een docent die haar van namen van schrijvers voorzag, die ze dan meteen in de bibliotheek ging opzoeken.

Een jongere dove lezer vertelt hoeveel baat ze heeft gehad bij het voorlezen thuis en op school, in gebarentaal en Nederlands ondersteund met gebaren. En weer een ander is 'gewoon' uit zichzelf begonnen, zonder duidelijk stimulans van school of huis uit. Op haar zevende was ze al 'geobsedeerd' door boeken.

Strips, zoals Suske en Wiske, Jan, Jans en de kinderen en Donald Duck, worden meermalen genoemd als een leuke leeservaring, maar ook als een hulpmiddel om je een goede voorstelling van een verhaal te kunnen maken.

**Werd er veel voorgelezen?
'Samen plaatjes kijken, zo is het begonnen.'**

Bij de meeste dove lezers was voorlezen thuis (en ook gewoon samen plaatjes kijken), vaak met stem, heel belangrijk voor de latere interesse in boeken. Soms was naar de bibliotheek gaan alleen al voldoende-

de om de belangstelling voor het lezen op te wekken. Kinderen van dove ouders werden in gebaren voorgelezen, zij kregen in het algemeen veel verhalen voorgeschoteld. Een van hen vertelt dat zij een verhaal als een film in haar hoofd ziet, al van jongs af aan. Wanneer ze dan op school steeds woordjes moest opzoeken, verdween dat beeld uit haar hoofd, dan 'werd de film in stukjes gehakt'. Zij benadrukt hoe belangrijk het verhaal is: dát motiveert, niet de kennis van de afzonderlijke woordjes. 'Het verhaal moet je kunnen vasthouden, daar gaat het om,' zegt ze, 'zo leer je ook de betekenis uit de context te halen.' Thuis samen lezen of plaatjes kijken om woorden of gebaren te leren, is wel goed voor de woordenschat, maar is niet 'echt lezen' of een verhaal beleven (en dus niet genoeg), vinden de meesten. En alleen maar plaatjes kijken en benoemen is saai: concepten leer je makkelijker in een context. De woordenschat komt heel vaak terug in het gesprek.

Een van de gesprekspartners heeft pas op latere leeftijd NGT geleerd. Tijdens haar studie merkte ze dat ze een achterstand had in haar woordenschat, die ze inmiddels heeft bijgespijkerd. Opgemerkt wordt dat het lezen zelf natuurlijk ook weer bijdraagt aan de ontwikkeling van de woordenschat. Een vrouw vertelt dat het voorlezen thuis haar zo nieuwsgierig maakte dat ze, op haar tiende, zelf ging lezen en zo gaandeweg haar woordenschat uitbreidde. Wat deze lezers vroeger in het voorlezen en nu bij het zelf lezen erg waarderen, is de uitwisseling met anderen. Praten over boeken, elkaar tips geven en titels uitwisselen, vroeger met de ouders en nu met vrienden en vriendinnen, is iets wat ze graag en vaak doen - en ook tijdens de gesprekken soms niet konden laten!

**Goede herinneringen aan boeken?
'De wereld werd voor mij steeds
groter dankzij de boeken.'**

Veel van de dove lezers noemen Jip en Janneke als aanjager van hun leesplezier. Het feit dat ze hun eigen wereld in die van Jip en Janneke herkenden, heeft volgens hen een grote rol gespeeld. De moeder van een van hen heeft zelfs Annie M.G. Schmidt een brief geschreven om haar te bedanken voor de doorbraak die Jip en Janneke bij haar dochter had teweeggebracht. Maar ook Ot en Sien worden genoemd en Saskia en Jeroen. De jongere volwassen lezers herinneren zich de boeken van Jetty Kreyer, die zowel schreef voor de serie voor dove lezers van uitgeverij Leopold (al langer gestopt), als voor andere Makkelijk-Lezen-series. Makkelijk-Lezen-versies van klassiekers worden eveneens genoemd, zoals Robinson Crusoe. Maar vaker horen we kinderboekenschrijvers als Thea Beckman,

Paul Biegel, Roald Dahl, Tonke Dragt, Evert Hartman, Guus Kuijer en Jan Terlouw en klassiekers als De hut van oom Tom.

Diverse stripverhalen en stripbladen roepen bij de ervaren lezers goede herinneringen op. Een van de dove lezers begon aan Agatha Christie toen ze het gevoel had alle kinderboeken wel gelezen te hebben. Het was het eerste boek voor volwassenen dat ze las.

Zelfs het eindexamen droeg bij aan het leesplezier van de jongere dove lezers: Harry Mulisch, Jan Wolkers en Joost Zwagerman smaakten naar meer. Een van hen merkt op dat haar woordenschat nog niet groot genoeg was toen ze aan deze boeken begon, maar dat haar nieuwsgierigheid haar deed doorlezen, waardoor de boeken steeds leesbaarder werden. De boeken maakten dat zij meer greep op de wereld kreeg.

Wat gebeurt er als je leest? 'Ik maak een film in mijn hoofd.'

Voor de meerderheid van de dove lezers is dit de eerste keer dat ze reflecteren op hun manier van lezen. Een aantal van hen heeft geen antwoord paraat op onze vragen daarover. Enkelen geven, na lang nadenken, antwoord: twee van hen (oraal opgevoed) vertellen nooit gebruik gemaakt te hebben van verklanken, maar evenmin gebaren in hun hoofd te zien. Een ander zegt dat ze alles in Nederlands met Gebaren (NmG) in haar hoofd ziet en een vrouw die met gebaren is opgegroeid ziet beelden, maar ook gebaren in haar hoofd. Weer een ander ziet vooral de dialogen die ze leest in gebaren. Een vrouw begon met globaal lezen van de woordjes en zinnestukjes die haar ouders voor haar opschreven. Zij werd oraal opgevoed en lezen was een belangrijk hulpmiddel om tot spraak te komen. Voor haar was het verklanken in haar hoofd een belangrijke leesstrategie bij het leren lezen. Nu doet ze dat als ze niet meer goed weet hoe ze een woord moet spellen en als ze een woord niet in een keer herkent. Een andere oraal opgevoede dove lezer zegt ook te verklanken. Hij heeft gesproken taal in zijn hoofd, maar hij voelt de klanken vooral (zoals hij dat bij de logopediste leerde). Een niet-doofgeboren vrouw zegt dat ze 'iets' hoort praten in haar hoofd. Veel van hen hebben het over een film in hun hoofd, soms met gebarende mensen, als ze fictie lezen. Bij het lezen van een krant is dat niet het geval, vertelt iemand.

Bij verschillende gesprekspartners komt de belangrijke rol van het geheugen aan de orde. Dat werkt heel verschillend: voor de een is dat een sterk woordbeeld, de ander spreekt van een grote database in haar

hoofd, terwijl een derde de spelling wel goed kan onthouden, maar de betekenis niet altijd. Ze hebben lang niet allemaal de neiging een woordenboek erbij te pakken als ze onbekende woorden zien. Maar degenen die dat wel doet (ook met moderne vreemde talen) zegt te profiteren van zijn ijzersterke geheugen. Een van de lezers kreeg als kind van haar moeder een woordenboek, dat ze steeds minder gebruikte. Het raadplegen van een woordenboek verstoort in veel gevallen het leesplezier. Levenservaring is belangrijker dan een woordenboek, zo wordt ons verteld.

Hoe wordt een doof kind een goede lezer?

'Levenservaring, nieuwsgierigheid en vasthoudendheid.'

Kinderen moeten genoeg ervaringen kunnen opdoen, zeggen deze dove lezers. Ze moeten genoeg concepten aangeboden krijgen, ze moeten talig gestimuleerd worden, taalbegrip ontwikkelen. Voor de meeste dove kinderen zal het eerste taal-aanbod in gebarentaal moeten zijn, stellen de aanwezigen. Taal hebben en kunnen gebruiken op een niveau dat past bij de leeftijd, is onontbeerlijk voor het kunnen verwerken van ervaringen. En levenservaring biedt kinderen de voorkennis die ondersteunend is bij het lezen van boeken; op basis daarvan kunnen ze voorspellingen doen over de inhoud van het boek. Daarvoor moeten ze zich dus eerst bewust zijn van het feit dat een boek informatie bevat. Daarnaast moet het kind nieuwsgierig zijn en nieuwsgierig gemaakt worden, door het bij gesprekken te betrekken en voor te lezen. Een nieuwsgierig kind met een redelijk arsenaal aan concepten zal vasthoudend

genoeg zijn om boeken te blijven lezen, ook al is dat in het begin niet makkelijk. En een kind moet weten wat hij wel en niet kan en zo leren goede keuzes te maken. Een dove docent kan een goed voorbeeld zijn voor dove kinderen. Bied deze kinderen voldoende nuances aan, zegt een van onze gesprekspartners.

Tips voor ouders?

'Kinderen hebben een zwembad aan taal nodig.'

Gebruik gebarentaal, zeggen deze goede dove lezers. Dat is de enige taal die volledig toegankelijk is voor niet (goed) horende kinderen. Bied je kind ook contacten met dove volwassenen en leer het om informatie uit zijn eigen omgeving te halen. Daarnaast is vingerspelling belangrijk en helpt het zeker als je als ouder dingen opschrijft voor je kind: boodschappenlijstjes,

maar ook zinnestjes die op je kind betrekking hebben (bv.: morgen ben je jarig). Laat je kind mailen met familieleden, communiceer over wat je doet en wat er om je heen gebeurt. Dit alles helpt je kind op weg. Geef je kind zoveel mogelijk informatie over de wereld om hem heen. Lees heel veel voor, niet alleen boekjes, maar ook wat je ziet op straat, een bordje 'Verboden toegang' of een poster met 'Kinderboekenweek' bijvoorbeeld. Geef bij het voorlezen aandacht aan het omslag: waar gaat het verhaal over, wat vertellen de illustraties? Oefen samen woordjes spelenderwijs, maar nooit dwingend, want het lezen moet leuk blijven! Houd het welzijn van je kind in de gaten, speel in op zijn behoeften, ook waar het om de keus tussen gesproken taal en gebarentaal gaat. Het gaat erom dat je veel met elkaar praat, niet hóe. Bied je kind een zwembad aan taal! Geef je kind een leesboek en kijk of het interesse heeft voor de inhoud. Dring niet aan. Kies (vooral in het begin) boeken die herkenbaar zijn voor je kind, maar neem ook eens een boek dat zich elders afspeelt, in een fantasiewereld of in een ver land.

Tips voor leerkrachten? **'Heel veel voorlezen!'**

De hier geïnterviewde dove volwassenen hadden soms baat bij een leerkracht die inzag hoe belangrijk lezen voor zijn leerlingen was. Dat gebeurde wel op verschillende manieren: de een had een docent die tot vervelens toe het kind aan het lezen zette. De ander zag de leeshonger van zijn leerling en gaf haar boekentips om haar horizon te verbreden. Een van de dove lezers gaf zelf les en zette vier keer per dag een voorleesles (in gebarentaal) op

het rooster. De kinderen raakten daarop ingespeeld en zaten altijd gretig klaar, ook de kinderen die met hun CI veel hoorden. Lees voor wanneer het kan, zeggen alle gesprekspartners, laat veel boeken zien en bied kinderen de keus, maak ze nieuwsgierig. Zorg voor een aantrekkelijke leesomgeving in de klas met veel (prenten)boeken, een leeshoek en een bankje om op weg te dromen met je boek. Maar heb ook aandacht voor meerdere leesstrategieën, auditief en visueel. Daag de kinderen voldoende uit, houd het tempo erin. Ga uit van de eindnormen van de jaargroepen en denk niet meteen dat dove kinderen die niet kunnen halen. Werk hard met de kinderen en geef leesbladen mee naar huis. Zorg dat het kind succeservaringen opdoet, dat stimuleert om door te gaan met lezen! Je kunt bijvoorbeeld een bladzijde voorlezen in gebarentaal, de kinderen verder laten gaan met de volgende bladzijde en ze in gebarentaal terug laten vertellen over wat ze gelezen hebben. Houd gesprekken over leesteksten en boeken in de klas, laat de kinderen elkaar vragen stellen over hun leeservaringen en laat ze samen informatie zoeken. Bied voldoende ruimte om zelf te lezen. Laat kinderen een boekverslag op video zetten of een spreekbeurt houden, waarin ze elkaar boeken aanbevelen.

Geef stripverhalen een plek in de klas, laat kinderen zelf verhalen bedenken en aan elkaar vertellen. Samenwerken met de logopediste op het gebied van het lexicon wordt genoemd door een van de gesprekspartners. Maar praat ook met je collega's en de intern begeleider over leesonderwijs, besef dat je veel Nederlands kunt uitlegen in gebarentaal, maar daarvoor moet je NGT-vaardigheid wel goed zijn. Laat daarnaast ouders op toegankelijke wijze weten hoe belangrijk hun rol is in de ontwikkeling en het leren lezen van hun kind. En geef ouders tips over wat ze thuis kunnen doen.

Alles draait om het leesplezier

De mensen met wie wij gesproken hebben zijn (bijna allemaal prelinguaal) doof, maar ze zijn niettemin enthousiaste lezers geworden. En al zijn ze allen van 'voor het CI-tijdperk', hun adviezen over lezen, voorlezen en taal zijn zeker ook voor slechthorende kinderen en dove kinderen met CI zinvol en bruikbaar. Ook die kinderen kunnen profiteren van dat 'taal(zwem)bad', in gebarentaal en/of in gesproken taal. Diverse keren kwam naar voren dat het zelf lezen bij deze dove lezers pas echt op gang kwam na hun tiende levensjaar, toen ze zich enigszins een beeld van de wereld om hen heen hadden gevormd en hun woordenschat zich flink begon te ontwikkelen. Ze werden zich er toen van bewust dat lezen iets leuks was. Zonder uitzondering laten ze weten dat het leren van concepten, het opdoen van levenservaring en échte verhalen voorgelezen krijgen voor hen wezenlijk waren bij het leren lezen. Dat bevestigt het idee dat conceptontwikkeling minstens zo'n belangrijke leesvoorwaarde is als het technisch leren lezen.

De dove lezers vertellen niet veel over hun technische leesproces; twee van hen geven aan soms te verklanken, anderen lezen meer op woordbeelden. Daarnaast wijzen enkele gesprekspartners erop dat het aanleren van verschillende leesstrategieën ook belangrijk is voor het leren lezen, bijvoorbeeld de oriëntatie vooraf op de inhoud van een boek door omslag en illustraties te bekijken en op basis daarvan verwachtingen over de inhoud te formuleren.

Deze brochure maakt duidelijk dat er andere accenten moeten komen in het leesonderwijs aan dove kinderen met of zonder CI. Naast het technisch leren lezen, moet het opdoen van (taal)ervaringen en conceptontwikkeling meer aandacht krijgen, zowel thuis als op school. En, dat blijkt zonneklaar uit de ervaringen van de dove lezers: lees met plezier. Leesplezier is vanaf het allereerste begin cruciaal in opvoeding en onderwijs.

Dat strips hierbij een rol kunnen spelen, is voor onze gesprekspartners vanzelfsprekend.

De volwassenen om hen heen hebben in de meeste gevallen invloed op deze lezers gehad. Als er iets is, waar deze dove lezers goede herinneringen aan hebben, is het wel voorlezen, veel verhalen voorgeschoteld krijgen. Het maakte ze nieuwsgierig, het gaf ze handvatten om zelf te lezen en om zo greep op de wereld te krijgen. Deze dove lezers zijn het er duidelijk over eens

dat het de taak van de volwassenen om de dove kinderen heen is, om die nieuwsgierigheid op te wekken en om op uiteenlopende manieren duidelijk te maken dat lezen leuk is, iets dat zij al jaren ervaren. Het is zeker voorstelbaar dat volwassen dove lezers met hetzelfde enthousiasme als onze gesprekspartners een bijdrage kunnen leveren aan het leesonderwijs aan dove kinderen, maar vooral ook aan het bevorderen van het leesplezier van deze kinderen.

Deze brochure is geschreven in het kader van de leesbevorderingsactiviteiten van de FODOK, met subsidie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. De activiteiten op het gebied van leesbevordering voor dove kinderen en jongeren omvatten:

1. Algemene leesbevorderende activiteiten, zoals ouderavonden, studiebijeenkomsten en het vervaardigen van brochures:
 - **Lezen = Leuk!** Oók voor dove en slechthorende kinderen -met of zonder CI. Informatie en tips voor ouders.
 - **Lezen = Cool!** Hoe krijg je dove pubers -met of zonder CI- aan het lezen? Informatie en tips voor ouders.
 - **Een zwembad aan taal;** Hoe dove volwassenen goede en grage lezers werden. Dove lezers aan het woord.
2. Jaarlijks verschijnt de FODOK-keuzelijst, met titels van 'gewone' lees- en voorleesboeken die toegankelijk worden geacht voor dove kinderen en jongeren. Deze titels zijn ook te vinden op www.fodok-keuzelijst.nl.
3. In de Troef-reeks van uitgeverij van Tricht worden ieder jaar drie boeken uitgegeven die op hun geschiktheid voor dove jongeren worden beoordeeld door de FODOK-redactiecommissie.
4. In samenwerking met de scholen voor dove kinderen organiseert de Stichting Woord & Gebaar de jaarlijkse Leesvertelwedstrijd.

**Zie ook www.fodok.nl
www.fodok-keuzelijst.nl
en www.makkelijklezenplein.nl**

Een zwembad aan taal; Hoe dove volwassenen goede en grage lezers werden Dove lezers aan het woord

Dove lezers zijn het erover eens dat het de taak van de volwassenen om dove kinderen heen is, om nieuwsgierigheid op te wekken en om op uiteenlopende manieren duidelijk te maken dat lezen leuk is, iets dat zij al jaren ervaren. Het is zeker voorstelbaar dat volwassen dove lezers met hetzelfde enthousiasme als onze gesprekspartners een bijdrage kunnen leveren aan het leesonderwijs aan dove kinderen, maar vooral ook aan het bevorderen van het leesplezier van deze kinderen.

***Een zwembad aan taal** is geschreven in het kader van de leesbevorderingsactiviteiten van de FODOK, met subsidie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Wij verzoeken u om vragen, opmerkingen en aanvullingen naar aanleiding van deze uitgave te mailen naar info@fodok.nl. Ook (digitale) foto's van situaties waarin uw dove of slechthorende kind aan het lezen is of voorgelezen wordt, zijn van harte welkom.*